

TEGENDRAADS

Leesexemplaar

TEGEN

Leesexamenjaar

Mia Doornaert

SOMMERS

Polis

Woord vooraf

PAGINA 7

ONTRAFELT DE EUROPESE UNIE?

*‘Een optelsom van ontredderde staten
vormt geen sterke Unie, zoals we
vandaag zien.’*

PAGINA 21

HOE HERSTELLEN WE EEN SAMENLEVING?

*‘Misschien is een “conservatieve”
houding uiteindelijk toch wel
heel progressief?’*

PAGINA 71

HEEFT HET WESTEN EEN TOEKOMST?

*‘We zijn allemaal ooit arm begonnen.
De juiste vraag is waarom sommige
landen rijk zijn, wat zij beter gedaan
hebben dan andere.’*

PAGINA 117

**GAAN WE POLITIEK
CORRECT TE VER?**

'Het is hoog tijd de stem van de rede en niet die van de emotie weer voorrang te geven.'

PAGINA 163

WAT MET DE ISLAM?

'De vergelijking van de moslims in onze landen met de Joden uit de jaren dertig is obscene.'

PAGINA 191

**WAAROM LATEN WE
DE VERLOEDERING
VAN TAAL EN
ONDERWIJS TOE?**

'Een neerwaartse nivellering is juist het tegengestelde van democratisch onderwijs.'

PAGINA 217

**WANNEER ZULLEN
VROUWEN EINDELIJK
MENSEN WORDEN?**

'Ook #MeToo is niet vrij van dubbele moraal.'

PAGINA 241

Woord vooraf

Zal Europa aan het einde van deze eeuw nog Europa zijn? Dat is geen absurde vraag. De Duitsers hebben een woord voor de stemming waarin een groot deel van dit continent verkeert: *geschichtsmüde*. Europa is 'geschiedenismoe'. De verhouding is wederkerig: de geschiedenis is Europa moe, ze speelt zich niet meer af op dit continent. Europa wil of kan geen wereldspeler meer zijn. Daarvoor missen de meeste Europese landen de veerkracht, de trots, het geloof in zichzelf, in hun geschiedenis, hun cultuur. Niet voor niets is de Europese Unie als machtsfactor onbestaand op het internationaal toneel.

Intern is Europa bovendien intellectueel en moreel gespleten. Het is de grote verdediger van democratie en mensenrechten. Maar zijn elite legt tegelijk een fascinatie voor totalitaire systemen aan de dag. In het interbellum van de vorige eeuw wierp een massa intellectuelen zich in de armen van twee totalitaire seculiere religies, het fascisme en het communisme. Sinds de Tweede Wereldoorlog verkeert vooral de linkerzijde in een spagaat. Ze draagt mensenrechten en gelijkberechtiging in het vaandel maar demonstreert een afkeer van 'het Westen' waar juist de meeste vrijheid en gelijkheid gerealiseerd werden.

Het voordeel van een zekere leeftijd is dat je denkpatronen kan herkennen. Tijdens de Koude Oorlog vond een spraakmakende intelligentsia van schrijvers, academici en intellectuelen steeds weer excuses voor de Sovjet-Unie en ontwaarde ze het kwaad vooral in de Verenigde Staten, de NAVO en het Westen. Ongenadige dictatuur, schijnprocessen, martelingen, het neerslaan van de Hongaarse opstand, het platwalsen van de Praagse Lente? Dat was niet het 'ware communisme'. De leer was goed, maar de toepassing was fout.

Fast forward. 9/11, moorden wegens blasfemische boeken en cartoons, zelfmoordaanslagen, bloedbaden? Dat was niet de 'echte islam', maar de foute interpretatie van een vredelievende godsdienst.

Het blijft een verbijsterend fenomeen. Lieden die ongebreidelde persoonlijke vrijheid opeisen, leggen een hevige aversie aan de dag tegen het Westen, waar juist de meeste vrijheid gerealiseerd is. Daarentegen verheerlijken ze totalitaire stelsels waarin ze zelf nooit zouden willen leven. Dat verklaart de paradox dat een zekere intelligentsia iedereen die antiwesters is als ideologische bondgenoot kan omarmen, hoe vrijheidsdodend die bondgenoten ook mogen zijn.

Onder leuzen als 'interdit d'interdire' bivakkeerden de 'revolutionairen' van mei '68 op de binnenplaats van de bezette Sorbonne. Rondom hingen reuzenportretten van alle grote democraten van de planeet: Trotski, Stalin, Lenin, Mao, Che Guevara, Fidel Castro. Jean-Paul Sartre veroordeelde alle anticommunisten als 'des chiens'. Dat

was lang de intellectueel dominerende sfeer: wie kritiek had op de Sovjet-Unie was een 'primaire anticommunist', een reactionair en oorlogstoker.

Toen met de Berlijnse Muur in Europa ook het communisme viel bleven die luxevolgelingen van Marx verweesd achter. Maar geen nood. De islam bood ze een nieuwe anti-westerse kruistocht en dus een reddingslijn naar de juiste kant van de geschiedenis. De illustratie daarvan was het eerste andersglobalistisch Wereld Sociaal Forum (WSF), in 2001 in het Braziliaanse Porto Alegre, dat gedomineerd werd door een islamogauchistische alliantie. En er kwam een nieuwe banvloek, ditmaal op kritiek op de islam.

En de knieval gaat diep. In democratische, seculiere maatschappijen mogen alle religieuze en filosofische constructies van de menselijke geest op kritiek en satire ont-haald worden. Echter met één grote uitzondering: de islam. Scherpe kritiek op een enkele godsdienst werd, ook voor vrijzinnigen, 'islamofobie', die dan weer gelijk-gesteld wordt met racisme. Wat wil men, na het geweld rond *De duivelsverzen* van Salman Rushdie, na de hysterie in het Midden-Oosten over enkele Deense Mohammed-cartoons, na de moordpartij bij *Charlie Hebdo*. Liever blode Jan dan dode Jan. Het is makkelijker te wijken voor een vurig geloof dat niet aan zichzelf twijfelt dan onverkort de principes van de rechtsstaat te handhaven.

Die capitulatie stelt dan ook prangend de vraag of deze eeuw de eeuw wordt waarin Europa ophoudt Europa te zijn. De negentiende eeuw was de eeuw van een dominerend Europa, de twintigste die van de zelfvernietiging van

het imperiale Europa. De twee wereldoorlogen lieten een economisch en moreel uitgeput continent achter, dat onder de voogdij kwam van de twee supermogendheden. De Holocaust confronteerde de Europeanen bovendien met een nog steeds kwellende vraag: hoe kon het dat de christelijke en humanistische beschaving van Bach en Goethe verviel in de ergst denkbare barbarij?

Het was in die sfeer dat het proces van Europese integratie begon, met de Europese Gemeenschap van Kolen en Staal en de Gemeenschappelijke Markt. Die is vaak vergeleken met het bescheiden begin – dertien staten aan de oostkust – van de Verenigde Staten van Amerika. Die vergelijking houdt echter geen steek.

Het jaar 1776 was het begin van een groots avontuur dat de Franse revolutionairen inspireerde en dat appelleerde aan een groot deel van de wereld. De Founding Fathers stichtten een natie die niet op etniciteit maar op ideeën en een grondwet gegrondvest was. Ze wordt gesymboliseerd door het vrijheidsbeeld dat Frankrijk aan de nieuwe staat cadeau deed.

De Europese integratie daarentegen vormde het eind van een groots avontuur, dat eeuwen voordien was begonnen. Ze sprong niet voort uit een groots elan, maar was een reddingsboei voor een Europa dat zichzelf vernietigd had in twee wereldoorlogen. Ze was en is zonder twijfel ingegeven door idealen. Maar dat de Frans-Duitse verzoening er zo snel kwam, lag minder aan idealen dan aan de schrik voor Stalins Sovjet-Unie die haar klauw legde op Oost- en Centraal-Europa. Het ooit zo machtige continent

was onder de voogdij gevallen van de twee nieuwe 'supermogendheden', de Verenigde Staten van Amerika en de Sovjet-Unie. De NAVO werd het militaire schild van het westelijk deel. Naties die ooit een groot deel van de wereld domineerden besteedden nu hun verdediging aan Amerika uit. Achter dat veilige scherm en met de Marshallhulp, kon West-Europa zijn welvaart heropbouwen en zijn proces van integratie opstarten. Net zo goed als de NAVO is het Europese eenmakingsproces een kind van de Koude Oorlog.

Wie het begin van een groots Europees avontuur wil zien moet veel verder terugkijken, naar de vijftiende eeuw. Toen waren China en de moslimwereld, elk apart, nog de meest schitterende beschavingen van de wereld, en stelde West-Europa niet zoveel voor. Maar toen vond Gutenberg de moderne boekdrukkunst uit. Zijn befaamde bijbel verscheen in 1455. In 1492 vertrok Columbus uit Castilië. In drie kleine schepen, zonder moderne instrumenten maar met des te meer durf, gingen Europeanen een ruige, onbekende oceaan op. Het Europees mirakel was begonnen, dat bruisende ferment dat een nooit geziene kettingreactie teweegbracht van wetenschappelijke, industriële, economische en intellectueel-politieke vernieuwingen. Zoals bij vorige grote beschavingen (Alexander de Grote, het Romeinse rijk, de islam) het geval was, leidde ook die overrompelende Europese vitaliteit tot expansie en verovering. In de negentiende eeuw omspanden Europese naties en hun kolonies de aardbol. Op die aardbol, in het Midden-Oosten, in Azië, in Afrika vochten ze ook hun rivaliteiten

uit. Tot de machtsstrijd onbeheersbaar werd en met fatale gevolgen naar Europa oversloeg.

En daarmee zijn we weer bij het Europese debacle en bij het begin van de Europese integratie. Die integratie moest een nieuwe oorlog tussen Frankrijk en Duitsland ondenkbaar maken, en was dus een vredesproject. Maar ze is ook getekend door de specifieke gruwel van de Holocaust. Daardoor raakte – ten onrechte – het concept zelf van de natiestaat besmet. Een vredesproces sluit geen natiestaten uit. Generaal de Gaulle reisde in 1963 naar Bonn om er, onder overweldigende bijval, ‘das grosse Deutsche Volk’ als vriend te begroeten. De Frans-Duitse verzoening zag hij in het kader van een ‘Europe des Nations’. Alleen Europa’s oude naties konden in zijn concept de bouwstenen zijn van een Europese architectuur. Hij sprak hardnekkig over *la Russie*, niet de Sovjet-Unie, begroette de ambassadeur van Joegoslavië als *Monsieur l’Ambassadeur de Serbie* en noemde Oost-Duitsland een artificiële staat die niet zou blijven bestaan. Wie kreeg gelijk?

Andere stemmen gingen toen evenwel overheersen. Het moest gedaan zijn met een Europa van rivaliserende en vechtende natiestaten, want dat zou onverbiddelijk tot een nieuw Auschwitz leiden.

Het Europese integratieproces trok een streep onder de geschiedenis en vertrok van een nulpunt. Patriottisme, nationale identiteit werden verdachte begrippen. Het integratieproces moest de nationale identiteiten doen opgaan in een Europees natiegevoel. Het was wishful thinking en dat wreekt zich nu, zoals onder meer uit de brexit blijkt.

Europa's naties zijn nu eenmaal door eeuwen geschiedenis gekneed en die laat zich niet zomaar uitvlakken. Hun verschillen zijn van een heel andere orde dan die tussen Californië en Texas, tussen Connecticut en Louisiana. Het is waar dat de Fransen of Zweden of Italianen van vandaag heel anders zijn dan hun voorouders van zelfs een eeuw geleden. Even goed is het zo dat ze nog altijd Fransen en Zweden en Italianen zijn. Even goed is het zo dat Engelsen nog altijd merkbaar verschillen van Italianen, Belgen van Spanjaarden, Fransen van Nederlanders enzovoort.

Laten we de sport als simpele, maar betrouwbare, barometer van collectieve identificering nemen. De Verenigde Staten sturen één nationale ploeg naar alle internationale sportwedstrijden. Hoe excentriek Californië ook moge zijn ten aanzien van de rest van het land, geen bewoner denkt er aan een Californische 'nationale' ploeg voor atletiek of voetbal of welke sport dan ook. Daarentegen, zelfs toen de stichtende landen van de Europese Unie nog knus met zijn zessen waren, kwam het in niemands hoofd op dat ooit de Rode Duivels, Les Bleus, Oranje, de Mannschaft, en de Azzurri tot één Europese ploeg versmolten konden worden. Europese naties zijn nu eenmaal geen abstracties, ze blijven, door alle veranderingen heen, ook een brute materie, een grondgebied, een volk, een cultuur, gevormd en getekend door eeuwen verleden.

Men is de Europese identiteit gaan zoeken waar ze niet was, in een soort superstaat in wording. Er bestaat zeer zeker een Europese identiteit, maar die is niet staatkundig

maar cultureel. Ze vloeit voort uit de eeuwen waarin geleerden van de universiteiten van Oxford tot Heidelberg, van Leuven tot Bologna, van de Sorbonne tot Krakau met elkaar in het Latijn corresponderden. Er bestaat een onmiskenbaar Europees cultureel alfabet. Gotische kathedralen bijvoorbeeld hebben van Spanje tot Polen stijlverschillen, maar ze zijn onmiskenbaar gotisch.

Europa is een heel bijzonder binoom. De Europese naties delen een cultuur. De koningshuizen van Europa huwden onder elkaar – iets wat in Azië compleet ondenkbaar is. Europese adellijke families waren continentwijd verwant en vertakt. Maar die koningshuizen, die edelen, die cultureel met elkaar verwante Europeanen stonden voortdurend tegenover elkaar op slagvelden. Het verleden is nu eenmaal een ander land. Oorlogen waren en zijn sinds onheuglijke tijden een normaal bedrijf. Niet gewapende strijd maar vrede is een ‘onnatuurlijke’ toestand waaraan hard moet worden gewerkt. Het is een verkrachting van de geschiedenis dat Europa’s verleden onvermijdelijk tot Auschwitz leidde. De Shoah was de verschrikkelijke pathologie van een bepaald Duitsland, niet een onafwendbaar gevolg van de natiestaat als dusdanig.

Het gevolg van die begripsverwarring is wel dat in het nu overheersende politieke discours het nationale en zelfs Europese verleden geen bron van trots meer mag zijn, maar alleen nog van zelfkastijding. En dus is ook de notie van nationale identiteit, en zelfs van een culturele canon, voor de politiek correcte weldenkendheid taboe, want ze ontspruiten aan dat schuldige verleden.

Het probleem daarmee is dat dit ook het discours over mensenrechten en democratie verzwakt. Mensenrechten vallen niet uit de lucht, zoals in het grootste deel van de wereld blijkt. Ze worden tot nader orde nog altijd gegarandeerd door staten. De Europese waarden zijn langzaam gegroeid uit een specifieke Europese teelaarde, maar de preambule op de zogenaamde Europese grondwet (2004) durfde ze niet eens te benoemen omdat met name de erkenning van de rol van het jodendom en christendom voor enkele landen, waaronder België, taboe was. Door de uitvlakking van de geschiedenis wordt die Europese plant losgesneden van haar wortels, met als gevolg culturele onzekerheid en waardenrelativisme.

Zo hebben nu alle mogelijke minderheden recht op openlijke identiteitsbeleving, maar moet de autochtone meerderheid genoeg nemen met een multiculturele non-identiteit. Zo zijn de Europese landen ongenadig voor zichzelf, maar willen of durven ze de politieke en religieuze opvattingen van inwijkelingen niet even grondig onder de loep nemen.

En dan is het inderdaad de vraag of Europa deze eeuw nog Europa blijft, met zijn waarden, met onvervaard en open debat. In zijn prangende bestseller, *The Strange Death of Europe* (2017) twijfelt de Britse journalist en neoconservatief Douglas Murray daar sterk aan.

Tijdens zijn reizen over het hele continent stelde hij vast dat er sprake was van een 'civilizational tiredness', een vermoeide beschaving, een andere term voor 'geschichtsmüde'. Hij verwijt Europa zijn onvermogen of

onwil om zijn kernwaarden te verdedigen en te bestendigen.

Europa koestert zelfs het verlangen niet om voor zichzelf te vechten of zijn eigen kant de kiezen in een discussie, zegt hij. Hij is woedend op regeringen en culturele elites die de mythe van de multiculturele samenleving predikten en critici ervan als racisten bestempelden. Hij is ontzet over de onverschilligheid van leiders die lijken te vinden dat het niet uitmaakt of de mensen en de cultuur van Europa overrompeld worden door de rest van de wereld.

Wat volgens hem fataal dreigt te zijn is de combinatie van beschavingsmoetheid en de toestroom van migranten. Murray: 'De wereld stroomt Europa binnen, exact op het moment waarop Europa geen idee meer heeft wie of wat het is. Misschien zou de volksverhuizing van miljoenen mensen van andere culturele herkomst kunnen werken wanneer zij terecht zouden komen in een sterke, assertieve cultuur. Bij de massale beweging van miljoenen migranten naar een schuldige, vermoeide en afgeleefde cultuur werkt dat niet.'

Het kan te pessimistisch lijken, maar hij legt wel de vinger op de wonde van de stokkende integratie. Waarom zouden immigranten zich inspannen voor integratie in een gastland dat niet in zijn eigen cultuur gelooft? Welke geborgenheid, welke trots kunnen ze daarin vinden?

Het is kortzichtig en zelfs heilloos om elk verlangen naar een gemeenschappelijke identiteit als populisme en de weg naar Auschwitz af te doen. Als Europa wil ontsnappen aan de sombere, maar niet onrealistische voorspelling

van Douglas Murray, zal de heropleving niet van een verre Europese Commissie maar van de staten moeten komen. Zij zijn nog steeds de bouwstenen van elke internationale constructie.

Identiteit is natuurlijk nooit eenvormig maar gelaagd. Maar ze is ook nooit puur persoonlijk. Mensen zijn geen eiland, ze hebben behoefte aan een groepsgevoel, in uitdijende cirkels. Als hun Europees land van geboorte of van aankomst verbreekt in waarderelativisme, als het zijn eigen verleden als één grote misdaad tegen de menselijkheid opvoert, wie zal het dan verbazen dat de notie van gemeenschappelijk belang, van lotsverbondenheid wegwijnt? En wie kan het jongeren uit de immigratie kwalijk nemen als ze steeds meer hun identiteit gaan zoeken in de moskee die ze wel duiding en duidelijkheid geeft?

Blijft Europa deze eeuw nog Europa? Die vraag is de rode draad in deze bundeling van columns die – helaas, kan men zeggen – ondanks het verstrijken van de jaren actueel gebleven zijn. Ze gaan over de knikkende knieën van Europa voor de islam. Over de opoffering van de waarden van de verlichting aan een politiek correcte censuur om geen minderheden te ‘kwetsen’. Over de zelfgenoegzaamheid van een culturele elite die juist zelf het pad bereidt voor zogenaamde populistten. Over de ondermijning van de positie en rechten van de vrouwen door de toestroom van immigranten uit zeer vrouwonvriendelijke tradities. Over de zelfkastijding van de Europese landen.

Een enorme zorg is de verloedering van het onderwijs in veel Europese landen, zoals die uit de recentste Pisa-

cijfers bleek. Die dreigt van veel jongeren gemakkelijk te manipuleren culturele analfabeten te maken.

Europa ondermijnt zichzelf als het zijn cultureel, met name zijn literair erfgoed niet meer doorgeeft. Er is niets elitairs aan Literatuur met een hoofdletter, ze is van iedereen. Ze bedt mensen in hun geschiedenis in en opent hun geest voor alle mogelijke horizons. Ze helpt jongeren om met de onvermijdelijke tegenslagen van het leven om te gaan.

Sinds de Tweede Wereldoorlog is elke trend in Europa overgewaaid uit de Verenigde Staten, van de ecologie van Rachel Carsons *Silent Spring* (1962) tot de gesel van de politieke correctheid. Daarom een citaat uit de memoires van Harvard-professor Richard Pipes (1923-2018), die met zijn Joodse ouders op het laatste nippertje Polen had kunnen ontvluchten. Hij was het hoofd van de Rusland-studies aan de Amerikaanse topuniversiteit. In zijn schitterende memoires *Vixi* (2006) schrijft hij over het college cultuurgeschiedenis dat hij in 1985 aan de eerstejaars gaf:

De undergraduates die tot Harvard toegelaten werden waren over het algemeen heel intelligent, in de zin dat ze zeer snel leerden. Hun kennis was echter ontstellend pover. Ik verwachtte niet dat ze iets over Rusland zouden weten. Maar ik ging ervan uit dat iemand met belangstelling voor intellectuele geschiedenis vertrouwd zou zijn met de klassieke werken van de wereldliteratuur. Ik werd diep teleurgesteld: afgezien van *Schuld en Boete*, dat ze blijkbaar als een thriller lazen,

en *Madame Bovary* (voor degenen die in het middelbaar gevorderd Frans hadden gevolgd) wisten ze niets: Dickens, Tolstoj, George Eliot, Tsjechov, Cervantes waren voor hen alleen namen, voor zover ze die al kenden. Ik was onthutst hoe cultureel *déraciné* Amerika's jongeren waren, hoe ze elke culturele achtergrond misten om op terug te vallen wanneer ze met de onvermijdelijke problemen van het leven geconfronteerd werden.

Die culturele ontworteling is ook in Europa aan de orde van de dag, met de door Pipes voorspelde gevolgen. Ondanks de vrede en de welvaart lijdt het oude continent aan acute melancholie. Die ziekte is doorgegeven aan onze millennials, een generatie die het materieel zeer goed heeft, maar cultureel veel minder verwend werd.

Daarom heb ik in mijn columns altijd gehamerd op taal, onderwijs, cultuur. En ik zal dat blijven doen. Er is geen grotere uitdaging dan deze: een onderwijs en opvoeding die jongeren intellectueel en cultureel weerbaar maken. Europa zal niet Europa blijven als zijn jongeren *tumbleweed* worden dat meedrijft op alle mogelijke luchtstromingen.

ONTRAFELT DE EUROPESE UNIE?

'Een optelsom van ontredde
staten vormt geen sterke Unie,
zoals we vandaag zien.'

De avant-garde van het oude Europa

19 december 2003

Alleen wie moedwillig de kop in het zand steekt, kan doen of de Europese Unie slechts in een voorbijgaande crisis verkeert. Het debacle van de top in Brussel markeert het eindpunt van een weg van steeds verder schrijdende integratie. Dat de crisis in de ogen van het publiek prompt overschaduwd werd door de meer mediagenieke aanhouding van Saddam Hoessein, verandert daar niets aan.

De starre houding van Spanje en Polen over hun gewicht in stemmen in de EU was tekenend voor de crisis, maar was er niet de oorzaak van. Als de Unie zich uitbreidt tot 25 leden, verandert ze van aard, niet alleen van uiterlijk. Denken dat ze even sterk kan 'verdiepen' als 'verbreden', is een illusie.

Er zijn genoeg tekenen aan de wand dat de grenzen van de soevereiniteitsafstand bijna zijn bereikt. Zes huidige lidstaten, waaronder Frankrijk en Duitsland, willen de begroting van de Unie bevriezen op één procent van het Europees bbp. Dat is een duidelijk statement tegen een federaal Europa. Bij de bevolking van de lidstaten neemt, blijkens peilingen, de vervreemding toe.

De oude 'motor' sputtert bovendien al lang. De leiders van het 'oude Europa' hulden zich na de mislukte top wel in een mantel van Europese orthodoxie en presenteerden zich als leiders van een 'avant-garde'. Maar juist zij zijn zeer nalatig in het voorbereiden van de Unie op de uitbreiding. Onmiddellijk na de top wees *Le Monde* (15 december 2003)

in een strenge analyse op het euroscepticisme van Jacques Chirac en Gerhard Schröder. ‘Schröder verzette zich in 1997 nog tegen de euro, en zodra hij kanselier geworden was, klaagde hij “de verspilling van Duits geld” door Brussel aan.’

En Chirac ‘gebruikte de ene topconferentie na de andere om een strikt nationale agenda te verdedigen: de kandidatuur van Jean-Claude Trichet voor de Centrale Europese Bank in 1998, de subsidies voor de melkkoeien van de Limousin in 1999, de top van Nice van 2000 om de stemmenpariteit van Frankrijk en Duitsland door te drukken, wat een ernstige hervorming van de Europese instellingen verhinderd heeft’.

Karel Van Miert had gelijk toen hij zaterdag bij Coninx en Van Wyck de Vijftien verweet dat ze zelf nagelaten hadden hun huis in orde te brengen. Maar hij had ongelijk toen hij, met zijn suggestie dat Silvio Berlusconi zich als ‘zetbaas van Amerika’ had gedragen, de mislukking van een Europese top in de schoenen van boeman Bush leek te willen schuiven.

Verantwoordelijk zijn de Europese staten zelf, en er is geen correlatie tussen anti-atlanticisme en Europese gezindheid. De relatie met de Verenigde Staten is cruciaal, ja, maar ze is ingegeven door het nationaal belang, niet door pro- of anti-Europese overtuiging. De Frans-Duitse verhouding illustreert dat maar al te goed. Hoe vaak is er in Frankrijk, tot het einde van de jaren tachtig, niet gelamenteerd over het ‘onverbeterlijke atlanticisme’ van de Duitsers? Nochtans was juist de ‘Atlantische’ Bondsrepubliek

een pleitbezorger van een federaal Europa. Daarentegen bleef het 'anti-Amerikaanse' Frankrijk een wezenlijk intergouvernementeel Europa voorstaan.

Hun verschil in de relatie met Amerika vloeide voort uit nationale overwegingen. Parijs heeft, om Clausewitz te parafraseren, 'Europa' altijd gezien als de voortzetting van Frankrijk met andere middelen. President Charles de Gaulle beschouwde de toenmalige Gemeenschap van Zes als de 'hefboom van Archimedes' die Frankrijk de macht en invloed zou geven die het op zichzelf niet meer kon uitoefenen. In de Atlantische wereld wilde hij een directoire van drie: de Verenigde Staten, het maritieme Groot-Brittannië met zijn Commonwealth, en Frankrijk dat namens continentaal Europa zou spreken.

Parijs had er dus belang bij de Europeanen te doen kiezen tussen Amerika en 'Europa', lees: Frankrijk. Hoe minder de andere Europeanen rechtstreeks met Amerika praatten, hoe meer gewicht Frankrijk, met zijn permanente zetel in de Veiligheidsraad, kreeg als de exclusieve Europese gesprekspartner van de VS.

Onder De Gaulles opvolgers is die houding aangepast maar niet wezenlijk veranderd. Hoe minder de Europeanen 'aanpappen' met de VS, hoe sterker de Franse aanspraken op leiderschap van een 'alternatieve pool'.

Die vaststelling is geen kritiek. Het is normaal dat een land nationale belangen nastreeft als die tegelijk ook in het voordeel van zijn partners zijn. En dat was onmiskenbaar het geval. Frankrijk heeft een onvervangbare rol gespeeld in de Europese integratie. En het is aan zijn vaak ten on-

rechte bespotten zin voor grandeur dat ambitieuze verwezenlijkingen als een Europees ruimteprogramma of de Airbus te danken zijn.

Van zijn kant erkende Konrad Adenauer volmondig – hij kon niet anders – het Franse politieke leiderschap van de Europese Gemeenschap. Maar hij was zeker niet bereid om Frankrijk vrij spel te geven als exclusieve Europese gesprekspartner van de VS. De Bondsrepubliek had de EG nodig om Duitsland weer respectabel te maken. Maar ze had de Verenigde Staten nog meer nodig voor een ander nationaal belang: de Duitse hereniging. En ze wist heel goed dat ze daarvoor niet op Frankrijk moest rekenen.

Die vaststellingen vormen evenmin kritiek op de Duitse houding. De Bondsrepubliek beseftte dat de Duitse eenmaking maar kon plaatsvinden binnen een dubbel proces van integratie: dat van de Europese Gemeenschap en dat van een toenadering tussen West- en Oost-Europa.

Beide doelstellingen waren wenselijk voor de andere betrokken partijen. Maar experts als Rik Coolsaet, die in de jaren zeventig en tachtig constant de lof zongen van de 'vredepolitiek' van de Bondsrepubliek, hadden er weinig oog voor dat die politiek een hard, en openlijk aangekondigd, nationaal belang diende. Dat belang was opnieuw geheel respectabel. Alleen hier te lande leeft het vreemde idee dat een morele buitenlandse politiek vereist dat je jezelf in de voet schiet.

Inmiddels is de Duitse hereniging al twaalf jaar een feit, en onder meer in België, waar 'Europa' een heilige koe

blijft, wil men nog altijd niet zien hoezeer dat gegeven Europa veranderd heeft.

Het is al jaren zonneklaar dat Frankrijk steeds afkeriger staat van verregaande integratie waarin het zijn identiteit en soevereiniteit verder zou opofferen aan een 'Duits', of amorf, Europa. Frankrijk wil, zoals overigens Chirac en zijn flamboyante minister van Buitenlandse Zaken, Dominique de Villepin, demonstreren, een tenor blijven op het internationale toneel, geen koorzanger in een door een super-Solana gedirigeerd ensemble.

Duitsland van zijn kant heeft zijn dubbele ambitie gerealiseerd: het is eengemaakt en door de uitbreiding vormt het niet meer de oostgrens van de Unie, maar bekleedt het een centrale positie. Het concentreert zich nu liever op zijn aanzienlijke interne problemen, die overigens deels uit de modaliteiten van de eenmaking voortvloeien.

De crisis waarin de Unie nu verkeert is mede een onvermijdelijke nasleep van 1989, toen de oude brandstof van de gezamenlijke motor is weggefallen. Alle gepraat over een 'avant-garde' verandert daar niets aan.

De Verenigde Staten van Europa, een lachertje

24 maart 2006

Jürgen Habermas (1929) hekelde in de roerige meidagen van 1968 het 'voluntarisme' en 'links-fascisme' van studenten die voor harde actie kozen. Met voluntarisme bedoelde